

“ILM-FAN VA ILMIY FAOLIYAT TO‘G‘RISIDA”GI QONUNDA ILM-FAN VA ILMIY FAOLIYAT SOHASINING PRINSIPLARI

Yuldashov Aziz Avazovich

UBS Universitetining Toshkent filiali Magistratura Iqtisodiyot yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasining "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida"gi qonuni asosida ilm-fan va ilmiy faoliyatning asosiy prinsiplari tahlil qilinadi. Ilmiy tadqiqotlarning erkinligi va mustaqilligi, ochiqlik va shaffoflik, ilmiy hamkorlik va integratsiya, innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash hamda ilmiy kadrlarni tayyorlash muhim tamoyillar sifatida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, ilm-fanning iqtisodiy va ijtimoiy foydasi, davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanishi va innovatsion rivojlanish jarayonlari yoritiladi. Mazkur prinsiplarni amaliyotga joriy etish orqali ilm-fan taraqqiyotiga erishish va mamlakatning raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatlari muhokama qilinadi.

Kalit so‘zlar: ilm-fan, ilmiy faoliyat, innovatsiyalar, erkinlik va mustaqillik, ochiqlik va shaffoflik, ilmiy hamkorlik, integratsiya, ilmiy kadrlar tayyorlash, davlat qo‘llab-quvvatlashi, iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyot.

Ilm-fan va ilmiy faoliyat davlatning rivojlanishi, jamiyatning intellektual salohiyatini oshirish va xalqning hayot sifatini yaxshilashda muhim o‘rin tutadi. O‘zbekiston Respublikasining "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to‘g‘risida"gi qonuni ilm-fanning rivojlanishini tartibga solish va ilmiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlash uchun asosiy normativ-huquqiy hujjat hisoblanadi. Ushbu qonunda ilm-fan va ilmiy faoliyatning prinsiplari aniq belgilangan bo‘lib, ular ilmiy sohada erkin fikr va innovatsiyalarni rivojlantirish, hamda mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga hissa qo‘shish maqsadida ishlab chiqilgan.

Ilm-fan va ilmiy faoliyat prinsiplari.

Erkinlik va mustaqillik.

Ilm-fan sohasining asosiy tamoyillaridan biri ilmiy izlanishlarning erkinligi va mustaqilligidir. Har qanday ilmiy faoliyatda tadqiqotchilar tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lishi, o‘z g‘oya va qarashlarini hech qanday cheklovlarisiz ilgari surishi lozim. Ilm-fanning rivojlanishi va yangi kashfiyotlarning amalga oshirilishi uchun tadqiqot jarayonlari har qanday siyosiy, iqtisodiy yoki ijtimoiy bosimlardan xoli bo‘lishi muhimdir. Ilmiy

izlanishlarning erkinligi olimlarga turli g'oyalar va nazariyalarni sinovdan o'tkazish, mavjud bilimlarni yangi ma'lumotlar bilan boyitish imkonini beradi. Erkin tadqiqot muhiti bo'lmagan taqdirda, ilm-fan bir joyda to'xtab qolishi, soha rivojlanishi esa sustlashishi mumkin. Mustaqil ilmiy faoliyat natijalarning ob'ektivligini ta'minlab, yolg'on yoki bir tomonlama xulosalarning oldini oladi. Agar ilmiy tadqiqotlar turli manfaatli guruhlarining bosimi ostida amalga oshirilsa, natijalar subyektiv tus olishi va jamiyat uchun foydasiz bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, ilmiy muhitda erkin fikr almashinuvi innovatsiyalar va yangi texnologiyalarning tezroq joriy etilishiga xizmat qiladi. Turli fan yo'nalishlaridagi mutaxassislarning ochiq muloqoti va ilmiy bahslari natijasida ilmiy taraqqiyot tezlashadi, yangi nazariyalar va kashfiyotlar yuzaga keladi. Erkinlik va mustaqillik ta'minlanmagan muhitda esa olimlar xavfsiz yo'llarni tanlashga majbur bo'lib, ilm-fan rivojiga to'sqinlik qiluvchi omillarga duch kelishadi.

Ochiqlik va shaffoflik

Ilmiy faoliyatning boshqa bir muhim prinsipi – ochiqlik va shaffoflikdir. Ilmiy tadqiqotlar va natijalar umumiy jamoatchilik uchun ochiq bo'lishi kerak. Ilm-fan sohasida amalga oshirilgan tadqiqotlar va loyihalar davlat va jamiyat uchun foydali bo'lishi zarur, shuningdek, ilmiy natijalar va tadqiqotlar bo'yicha ma'lumotlar keng jamoatchilikka taqdim etilishi lozim.

Hamkorlik va integratsiya.

Ilm-fan va ilmiy faoliyat sohasida hamkorlik qilishning ahamiyati juda katta. Zamonaviy ilmiy izlanishlar murakkab muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan bo'lib, bunday vazifalarni individual tadqiqotchilar emas, balki turli sohalar va jamoalar o'rtasidagi integratsiya orqali hal etish samaraliroq bo'ladi. Turli ilmiy yo'nalishlar vakillari o'rtasidagi hamkorlik yangi innovatsion g'oyalarni yaratishga, samarali yechimlar ishlab chiqishga va fan taraqqiyotini tezlashtirishga yordam beradi. Ilm-fanda integratsiya nafaqat mahalliy darajada, balki xalqaro miqyosda ham muhim ahamiyatga ega. Xalqaro hamkorlik ilmiy-tadqiqot markazlari va ilmiy muassasalar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash, tajriba almashish hamda ilmiy resurslardan yanada samarali foydalanish imkonini beradi. Turli davlatlarning olimlari o'rtasidagi hamkorlik global muammolarga yechim topishda, masalan, iqlim o'zgarishi, ekologik muammolar, tibbiyot va sun'iy intellekt sohasidagi yutuqlarga erishishda katta rol o'ynaydi. Bundan tashqari, ilmiy hamkorlik yosh tadqiqotchilar uchun ham muhimdir. Xalqaro ilmiy loyihalarda ishtirok etish ularga ilg'or texnologiyalar va metodologiyalarni o'rganish, ilmiy tajribalarini oshirish va yetakchi

olimlardan bilim olish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, ilm-fan sohasida integratsiya ilmiy natijalarning amaliy qo'llanilishini kengaytirib, innovatsiyalarni tezroq joriy etishga yordam beradi.

Ilmiy kadrlar tayyorlash va malaka oshirish.

Ilm-fan sohasida muvaffaqiyatli faoliyat yuritish va ilmiy taraqqiyotni ta'minlash uchun malakali ilmiy kadrlarni tayyorlash va ularning bilim darajasini muntazam oshirib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy faoliyatning asosiy tamoyillaridan biri sifatida ilmiy kadrlarni tayyorlash va ularning malakasini oshirish zarurati belgilangan bo'lib, bu jarayon ilmiy izlanishlar samaradorligini oshirishga, yangi innovatsion yechimlarni ishlab chiqishga va ilm-fanning global miqyosda rivojlanishiga xizmat qiladi. Bugungi kunda ilmiy kadrlar nafaqat o'z sohalari bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi, balki zamonaviy texnologiyalar va tadqiqot metodologiyalaridan foydalanishni ham bilishi lozim. Shu sababli, ilmiy kadrlarni tayyorlash jarayonida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy tajribani oshirish, xalqaro ilmiy hamjamiyat bilan aloqalar o'rnatish va ilg'or ilmiy yondashuvlarni o'zlashtirish muhim hisoblanadi. Ilmiy kadrlarning malakasini oshirish doimiy jarayon bo'lib, u yangi ilmiy yutuqlar, texnologik o'zgarishlar va jamiyat ehtiyojlariga mos holda amalga oshirilishi kerak. Buning uchun doktorantura va magistratura dasturlarini takomillashtirish, xalqaro ilmiy konferensiyalar va seminarlar tashkil etish, xorijiy ilmiy markazlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish kabi chora-tadbirlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy kadrlar doimiy ravishda o'z bilim va ko'nikmalarini oshirib borsa, bu ilmiy tadqiqotlarning sifati va samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, yosh ilmiy mutaxassislarni tayyorlash va ularga ilmiy faoliyat bilan shug'ullanish uchun qulay sharoit yaratish ham ilm-fan rivojining muhim omillaridan biridir. Ilmiy laboratoriyalar, tadqiqot markazlari va oliy ta'lim muassasalari zamonaviy ilmiy jihozlar va resurslar bilan ta'minlanishi, yosh olimlarga o'z salohiyatini namoyon qilish imkoniyati berilishi lozim.

Ijtimoiy va iqtisodiy foyda.

Ilm-fan va ilmiy faoliyat jamiyat uchun foydali bo'lishi kerak. Tadqiqotlar va ilmiy izlanishlar nafaqat nazariy bilimlarni oshirishi, balki amaliy natijalarga olib kelishi kerak. Shuningdek, ilmiy ishlanmalar ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotga katta ta'sir ko'rsatishi, xalqning hayot sifatini yaxshilashi zarur. Bu prinsip ilm-fanni ijtimoiy manfaatga xizmat qilishga yo'naltiradi.

Innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash.

Innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash ilm-fan sohasining eng muhim tamoyillaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy dunyoda texnologik taraqqiyot va ilmiy yutuqlarga erishish innovatsiyalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Yangi texnologiyalar, ilg'or g'oyalar va samarali yechimlarni ishlab chiqish va ularni qo'llab-quvvatlash ilmiy faoliyatning rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu jarayon ilm-fan, sanoat, iqtisodiyot, tibbiyot, axborot texnologiyalari va boshqa ko'plab sohalarda katta ahamiyat kasb etadi. Ilmiy tadqiqotlar natijasida yuzaga keladigan innovatsiyalar davlat va jamiyatning zamonaviy talablar darajasida rivojlanishini ta'minlaydi, iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi.

Innovatsiyalarni samarali qo'llab-quvvatlash uchun bir nechta omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Avvalo, ilmiy izlanishlarga yetarlicha mablag' ajratish va moliyaviy resurslarni innovatsion loyihalarga yo'naltirish zarur. Bundan tashqari, ilm-fan va biznes hamkorligini mustahkamlash, startaplarni rivojlantirishga ko'maklashish va zamonaviy texnologik yechimlarni ishlab chiqishga alohida e'tibor qaratish lozim. Yangi innovatsion mahsulot va xizmatlarni joriy etish orqali mamlakat iqtisodiyoti jadal rivojlanadi, ishlab chiqarish samaradorligi oshadi va xalq farovonligi yuksaladi. Shuningdek, innovatsiyalarni rivojlantirish jarayonida ta'lim tizimining roli ham juda katta. Yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, ularning ilmiy izlanishlarga bo'lgan qiziqishini oshirish va innovatsion fikrlashga ega yosh olimlarni rag'batlantirish muhim vazifalardan biridir. Ilmiy-tadqiqot institutlari, oliy ta'lim muassasalari va texnologik markazlar innovatsiyalarni rivojlantirish uchun asosiy bazani tashkil etadi. Innovatsion jarayonlarni qo'llab-quvvatlash orqali jamiyat barqaror rivojlanadi va xalqaro maydonda davlatning mavqei mustahkamlanadi. Shuning uchun ilmiy-texnologik rivojlanishga e'tibor qaratish, yangi g'oya va ishlanmalarni amaliyotga tatbiq etish, ilmiy tadqiqot natijalarini real sektor bilan uyg'unlashtirish zamonaviy jamiyatning asosiy ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. Kelajakda innovatsion yondashuvlarni keng qo'llash natijasida yangi yutuqlarga erishish va ilg'or texnologiyalarni rivojlantirish imkoniyatlari yanada kengayadi.

Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash.

Ilm-fan va ilmiy faoliyatning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun davlatning roli juda katta. Davlat ilmiy-tadqiqot faoliyatini moliyaviy va tashkilot jihatidan qo'llab-quvvatlashi kerak. Ilm-fan sohasidagi islohotlar va yangilanishlar uchun zarur bo'lgan huquqiy, moliyaviy va tashkiliy mexanizmlar ishlab chiqilishi lozim. Davlat tomonidan ilmiy faoliyatni

rag'batlantirish, ilmiy loyihalarni moliyalashtirish, ilmiy tadqiqotlar uchun grantlar ajratish va ilmiy yutuqlarni e'tirof etish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa:

Ilm-fan va ilmiy faoliyat sohasidagi prinsiplar O'zbekiston Respublikasining ilm-fan va tadqiqotlar sohasini yanada rivojlantirishga qaratilgan asosiy yo'nalishlardir. Erkinlik, shaffoflik, hamkorlik, innovatsiyalar va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash kabi prinsiplarga asoslangan ilmiy faoliyat jamiyatning barcha jabhalarida ijobiy o'zgarishlar keltirib chiqaradi. Ushbu prinsiplarni amalga oshirish ilm-fan va ilmiy faoliyatni davlatning strategik ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantiradi va mamlakatning global miqyosda raqobatbardoshligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. https://www.researchgate.net/publication/377240983_Ilm-fan_muammolari_tadqiqotchilar_talqinida_mavzusidagi_19-sonli_respublika_ilmiy_konferensiyasi
2. <https://academy.uz/uz/news/ilm-fan-va-ilmiy-faoliyat-togrisidagi-qonun-qabul-qilindi>
3. https://ilmiyanjumanlar.uz/co_view.php?id=2801

